

FELSEFE DÜNYASI

2020/ KIŞ/WINTER Sayı/Issue: 72

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve hakemli bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/ Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent Bayraktar (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Arş. Gör. Buğra Kocamusaoğlu (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve TÜBİTAK ULAKBİM / TR Dizin tarafından dizinlenmektedir

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is Published Biannually. It is indexed by Philosopher's Index and TUBITAK ULAKBİM / TR Dizin since 2004

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay-Çankaya / ANKARA PK 21 Yenişehir/Ankara

Tel & Fax : 0312 231 54 40

www.tufed.net

Fiyatı/Price: 50 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi | IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Uzun Dijital

Zübeyde Hn. Mah. İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48 / 48 06070 - İskitler / ANKARA

Tel: 0 312 395 85 71-72

Basım Tarihi : Aralık 2020, 400 Adet

“MEDENİYET” KAVRAMINI AÇIKLAMAK İÇİN BİR YAKLAŞIM

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 72, Kış 2020, ss. 76-92.

Geliş Tarihi: 11.05.2020 | Kabul Tarihi: 11.11.2020

Durmuş GÜNAY*

Giriş

Makalenin amacı, medeniyet kavramını açıklığa ve seçikliğe kavuşturmak-
tır. Bu amaçla bir yaklaşım sunulmaktadır. Kültür, medeniyete içkindir
(mündemiçtir). Medeniyet ve kültür kavramları, yaygın olarak kullanılmak-
la birlikte, literatürde ve aydınların ve düşünürlerin birçoğunun tanımların-
da ne ilginçtir ki önemli sorunlar vardır. Kimi aydınlar tarafından kültür ve
medeniyet kavramları birbiri yerine kullanılmakta, kimileri medeniyet kav-
ramının *efradını cami ağyarını mâni* bir tanımının mümkün olmadığını ileri
sürmektedir. Kimileri de medeniyetin uluslararası, kültürün bir topluma has
olduğu ve kültürün “kaypak” ve “tasvir edilemez” bir kavram ve “hava gibi
her yerde fakat ele avuca gelmez” bir şey olduğunu belirtmektedirler. Bu
kavramlara dair yapılan söz konusu tanımların kimilerinin belirsiz (müp-
hem/ambiguous) kimilerinin çapraşık (muğlak/vague) olduğu söylenebilir.

Tanımlarda işaret edilen belirsizliğe ve/veya çapraşıklığa dair yarguların
gerekçelerini göstermek için sayısız örneklerden birkaçına burada yer veri-
lecektir. Ayrıca, Türk Dil Kurumu’nun (TDK) Türkçe sözlüğünde de benzer
bir durumun olduğuna değinilecektir.

Çalışmanın amacı olan medeniyet ve kültür kavramlarını açıklığa ve se-
çikliğe kavuşturmak için bir formül ortaya konulacaktır. İleri sürülen yak-
laşımın/formülün anlatımı için gerekli olan felsefi ön bilgi verilecektir. Söz

* Prof. Dr., Maltepe Üniversitesi Öğretim Üyesi, durmusg@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7461-2438

konusu felsefi bilgiler: Felsefede varolan tarzları; Aristoteles’e göre varolanın dört nedenidir.

Önce, varolan tarzları, Aristoteles’e göre varolanın dört nedeni olan amaç, cevher, form ve madde (malzeme) hakkında bilgi verilmektedir. Sonra, amaç nedenine dayalı olarak; cevher, form ve madde arasında bir formül yazılacaktır. Yazılan bu formül ile analogi yapılarak; medeniyet, kültür ve madde arasında da benzer bir denklem/formül yazılacaktır.

Böylece, Kant’ın “bir bilgide ne kadar matematik varsa o kadar bilim olduğunu ileri sürüyorum” ifadesi yönünde bir yol izlenmiş olmaktadır. Çünkü, basitte olsa, bir formül ileri sürmek de bilgiyi matematikselleştirmek olarak görülebilir.

Ortaya konulan formül, tüm medeniyetlerin açıklanabildiği genel bir çerçevedir. Bu çerçeve kullanılarak hangi medeniyet söz konusu olursa olsun, yaklaşımda o medeniyetin varoluş nedenleri (var olanın dört nedeni) göz önüne alındığında onun özgül nitelikleri izah edilebilecektir. Son olarak Sezai Karakoç’un medeniyet ve kültüre yüklediği anlam örnek verilecek ve burada ileri sürülen formül ile örtüştüğü görülecektir.

2. Kültür ve Medeniyet Tanımları

Aşağıda literatürde verilen medeniyet ve kültür tanımları ile aydınların yaptıkları birkaç tanıma yer verilecektir.

Kültür: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin”.

Bu tanım için, Fransızların “tıpkı bir mürekkep şişesi kadar berrak” olduğu nitelemesi ile yetinelim.

Medeniyet: “Uygurluk”. TDK Türkçe Sözlük’de başkaca bir açıklama yok.

Medeniyet kavramı, Avrupa dillerinde ortaya çıkmadan önce, Arapça’da şehir anlamına gelen “el-Medine” kelimesinden türetilmiştir. Resulullah “Yesrib”in adını 622 yılında “Medine” yapmıştı. Medeniyet, Batı dillerinde ilk defa 1756 yılında “civilisation” kelimesiyle Fransızca’da ifade edildiği görülür. İngilizce’de ilk defa 1770’lerde “civilization” sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre medeniyet sözcüğünün Batı Dünyası’nda ortaya çıkışı İslam Dünyası’ndan on bir asır sonra olmuştur. Osmanlılar’da 19. yüzyılın ilk yarısında, Tanzimat Döneminde, kullanılmaya başlanmıştır.

Doğu Batı Dergisi'nde uygarlık veya medeniyet ile ilgili olarak: Bir ülke veya toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, düşünce, sanat, bilim ve teknoloji ürünlerinin tamamını ifade eder açıklamasına yer verilmektedir. Fransız tarihçi Fernand Braudel (1902-1985), “Medeniyet sözcüğünü, düz bir çizgiyi, üçgeni veya bir kimyasal elementi tanımlarmış gibi basit ve kesin bir şekilde tanımlayabilmek güzel olurdu. Maalesef sosyal bilimlerin sözlük dağarcığı böylesi tanımlara pek az izin verir”.

Batı dillerinde, medeniyet karşılığı olarak, “*Civilization*” sözcüğü Latince’de “Şehirli” anlamına gelen “*civilis*” kelimesinden türemiştir. Modern Arapça’da medeniyet karşılığı olarak “*Hadara*” kullanılmaktadır. Türkçe’de medeniyet karşılığı olarak kullanılan “*uygarlık*”, Uygur kelimesinden türemiştir.

Kimi aydınlarımızın medeniyet tanımlarını buraya alalım:

Mehmet Aydın’a (1943- ...) göre Medeniyet kavramının, *efradını cami, ağ-yarını mâni* bir tanımının hakkını vermek mümkün değildir. Aydın, Medeniyet kavramı için; *Hadara, Temeddün, Ümran, Medeniyet ve Uygarlık* Terimlerinin kullanıldığını dile getirir.

Nurettin Topçu’ya (1909-1975) göre: “Medeniyet insanlığın muayyen tarihi devirlerinde bir zümre cemiyetin benimsediği vasıtalarla çalışarak ortaya koyduğu ve yaşattığı teknik eserlerin ve yaşayış şekillerinin bütününe denir.

Kültür ise bir cemiyetin kendi tarihi içinde meydana getirdiği değer hükmülerinin bütünüdür. Bu tanımlara göre medeniyet bir grup toplum arasında ortak olduğu halde, kültür bir topluma hastır. Medeniyette maddi unsur ön planda olduğu halde kültür ruhidir. Kültür, sadece kendini yaratan milletin malı olduğu için de millidir.

Ziya Gökalp (1876-1924): Medeniyeti milletlerarası, kültürü milli görür. “*Garp medeniyetindenim, Türk milletindenim ve İslam ümmetindenim*” der. Gökalp, millet tanımını ırk esasına dayandırır ve Gökalp ‘kültür’ terimi yerine ‘hars’ terimini kullanır.

Ziya Gökalp’a göre, “Hars ile medeniyet arasında hem iştirak noktası hem de ayrılık noktaları vardır. Hars ile medeniyet arasındaki iştirak noktası, ikisinin de bütün içtimaî hayatları cami olmasıdır. İçtimaî hayatlar şunlardır: Dinî hayat, ahlakî hayat, muakalevî hayat, bedîî hayat, iktisadî hayat, lisanî hayat, hukukî hayat, fennî hayat. Bu sekiz türlü içtimaî hayatların mecmuuna hars adı verilir. İşte hars ile me-

deniyet arasında iştirak ve müşabehat (benzerlik) noktası budur”. Ona göre öncelikle kültür (hars) milli’dir, medeniyet ise milletlerarasıdır.

Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) kültürle uygarlığın kesin sınırlarla ayrılmasını hatalı bulur. Ülken kültürü şöyle tanımlıyor: “Kültür deyince biz, milletin içinde bulunduğu medeniyet şartlarına göre yarattığı bütün dil, ilim, sanat, felsefe, örf ve adetlerin ve bunların mahsullerinin toplamını anlıyoruz” O’na göre, medeniyetle kültürü kesin sınırlarla ayıranlar hata içindedirler. Ülken medeniyetin tanımını vermiyor, fakat kültür tanımından anlıyoruz ki, medeniyetle kültürü birbirinden ayırmıyor.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na (1886-1978) göre Tanzimat’tan beri kültürle medeniyeti, vicdanla aklı, Türklükle Avrupalılığı birbirine karıştırdık. Sosyoloji bilimi ayrı cinsten gerçekleri birbirinden bıçakla kesilmiş gibi ayırması gerekir. Kültür ulusal, medeniyet milletlerarasıdır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na göre, “Medeniyet denilen şey tekniktir, ama, sadece teknik başka bir şey değil; kültür denilen şey, vicdandır, ama yalnız vicdan başka bir şey değil”.¹⁰

Erol Güngör’e (1938-1983) göre, kültür ve medeniyet ayrımı, biz Türkler için, sadece sosyolojik bir kavram meselesi değildir; millet hayatına nasıl bir yön vereceğimiz konusundaki isteklerimize objektif ve ilmi destek bulma gayretleridir. Her toplumun kültürü, o toplumda yaşayan insanların çeşitli problemlere karşı denedikleri çözüm yollarından meydana gelmiştir. Çözüm tarzlarından bazıları zamanla sabit hale gelerek, toplumun bütününe mal olur ve toplumun kültürünü oluşturur.

Mehmet Kaplan’a (1915-1986) göre medeniyet ve kültürler, bir bütün teşkil ederler. Her medeniyet kendine has bir kültür ve sanat yaratır.¹⁰

Mehmet Kaplan, Şinasi’nin Reşid Paşa’ya olan övgüsünden bahseder. “Tanzimat Türkiye’si için «medeniyet» yeni bir dindir ve Reşid Paşa bu dinin «resul» üdür. Şinasi’nin lügatinde «medeniyet» kelimesi «taassub» un zıttıdır, yani eskinin kötü taraflarına karşı hareketin ifadesidir” der.

Cemil Meriç’e (1916-1987) göre kültür, kaypak bir kavramdır. Tahlil edemezsiniz, çünkü unsurları sonsuzdur. Tasvir edemezsiniz çünkü bir yerde durmaz. Manasını kelimelerle belirtmeye kalktınız mı, elinizde havayı tutmuş gibi olursunuz. Bakarsınız ki, her yerde hava var, ama avuçlarınız bomboş. Kültürün tarımdan idmana, balıkçılıktan medeniyete kadar akla gelen ve gelmeyen düzinelerce manası vardır. Meriç, kültür yerine *irfan*, medeniyet yerine *umran* terimini kullanır.

3. Kültür ve Medeniyet Kavramlarını Açıklığa Kavuşturmak için Önerilen Yaklaşım

Yukarıda verilen medeniyet ve kültür tanımlarının son derece muğlak (çapraşık) ve müphem (belirsiz) olduğu görülmektedir. Çokça ve sık kullanılmasına rağmen bu denli karışıklık şaşırtıcıdır. Sadece bizim kültürümüzün aydınlarının ve düşünürlerinin değil, yukarıda verilen Fransız tarihçi F. Braudel'in (1902-1985) medeniyet tanımında olduğu gibi dünya genelinde de bir karmaşa söz konusudur. Bu durum birçok aydın tarafından dile getirilmektedir.

Bu kavramın anlamını netleştirmek, açıklığa ve seçikliğe kavuşturmak için, ortaya koyacağımız yaklaşımı bir formül olarak dile getiriyoruz. Formülde medeniyeti oluşturan dört unsur ve aralarındaki ilişkiler ortaya konulmaktadır.

Bunlar,

1. *Felsefede varolan tarzları,*
2. *Aristoteles'e göre varolanın dört nedeni,*
3. *Cevher, form ve madde ilişkisidir.*

3.1. Felsefede Varolan Tarzları

- a. Düşünmede (zihinde) varolan
- b. Dilde varolan
- c. Dış dünyada varolan

Varolan tarzlarına örnek olarak kalem kavramını alalım. “Kalem” sözcüğü bir varolanın adı. Kalem gördüğümüzde zihnimizde kalem kavramı olması dolayısıyla kalem diyoruz. Kalem kavramı zihinde varolandır. Kalem gördüğümüzde sözgelimi defter demiyoruz. “Kalem” sözcüğü ise dilde varolan. Kalem dediğimiz nesne bir fiziksel varlık olarak dış dünyada varolan. Kurşun kalem karşılığı İngilizce’de “pencil”. Bir Türk ile İngiliz için dilde varolan sözcükler farklı ama zihinde varolan olarak kalem kavramı her iki zihinde de aynıdır.

3.2. Aristoteles'e Göre Varolanın Dört Nedeni

Aristoteles'e göre bir varolan dört nedenden dolayı vardır.

Dört neden:

(1) *Maddi neden (causa materialis)*, örneğin bardağın yapıldığı malzeme yani cam.

(2) *Formal neden (the causa formalis)*, bardağın formu, bardağın malzemesinin içine girdiği form

(3) *Amaç, ereksel neden (causa finalis)* bardağın imal edilme nedeni, örneğin çay içmek için.

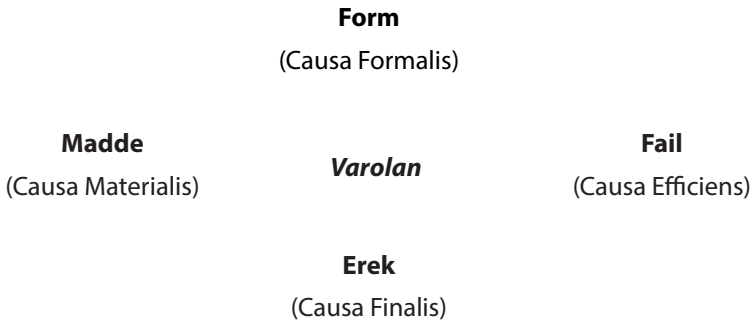
(4) *Fail neden (causa efficiens)*. Bardağı Yapan Usta veya Kuruluş.

Aristoteles’e (M.Ö. 384-322) göre, her tekil nesne, tözdür. “Hayvanlar, bitkiler, göksel cisimler hatta insan yapımı nesnelere birer töz” olarak görülebilir. Öz, özdeksiz (maddesiz), tözdür.

“Bazı lügatçiler Arapça’da ıstılahi olarak “açık ve alenî oldu” anlamındaki “cedara” kökünden geldiğini söylemesine rağmen, yaygın kanaat, *cevher* kavramının Farsça asıllı “*gevher*” kökünden geldiği doğrudur. Gevher; değerli madenî taş demektir. Bu kelime Farsça’dan Arapça’ya “cevher” şeklinde geçmiştir”.

Biz burada Arapça lügattaki “cedara” kökünün *cevher* kavramının ıstılahi anlamına daha yakın olduğunu düşünüyoruz. Şöyleki, *bir varolann formu malzemesi ile birleştirilerek açığa çıktığında, dış dünyada var olduğunda, aleni (görünür) olduğunda ona cevher diyoruz.*

Varolanın dört nedenine ait şematik gösterim:

Şekil 1. Varolanın Dört Nedeni

3.3. Cevher (ousia/substance), Form(eidos/essence) ve Madde (hyle/material) ilişkisi

Verilen ön bilgilerden hareketle cevher (töz), öz ve madde arasında bir formül yazılacak ve bir analogi ile medeniyet, kültür ve madde arasında da benzer bir formül yazılacaktır.

Bir çömlekçinin yaptığı su testisini düşünelim. Testinin yapıldığı toprak malzemedir (maddedir), yığındır, cisim değildir. Cisim kapalı bir yüzey ile çevrelenmiş malzeme parçasıdır. Çömlek ustası, önce zihninde bir testi formunu tasarlar (bu zihinde varolandır), sonra bu tasarımı kâğıt üzerine çizer (dilde varolan), bu dile dökülen testi formdur. Daha sonra usta topraktan hazırlanan çamura testi formu verir. Toprak malzeme bir yığın olmaktan çıkmış, bir testi formu kazanmış ve sonra testi olmuştur.

Testi adı verilen varolan dış dünyada fiziksel bir nesne olarak görünüşe/açığa çıkmıştır. Testi tözdür. Testi kendi kendini yapamaz, çömlekçi tarafından yapılır. O halde, çömlekçi fail nedendir. Bu örnekte dört neden birlikte görülmektedir.¹ Burada fail neden olan çömlekçi iki şey yapmaktadır. Önce testinin formunu tasarlamaktadır. Sonra çömlek yapım tekniği ile çamuru formun içine sokmaktadır. O halde, tasarım ve imal etmek failin ustalığıdır. Görüldüğü üzere fail dört nedeni bir araya getirmektedir. Varolan varlığını, dört nedene borçludur.²

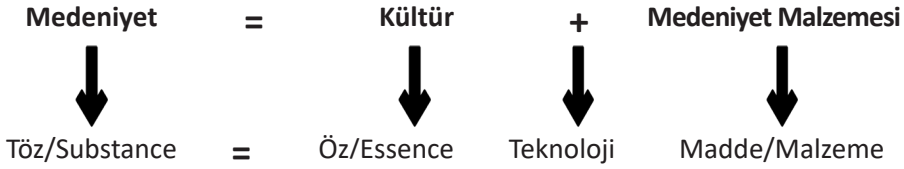
Testiyi testi yapan onun formudur, şeklidir/biçimidir. “Bir şeyi kendisi yapan”, veya “işte o” yapan şeye o şeyin “özü” adı verilmektedir. *O halde form özdür.* Çömlekçi, aynı çamurdan toprak çömlek de yapabilir. Toprağın testi ve çömlek olması şeklinden dolayıdır. Malzemeleri aynıdır, topraktır. Zihnimizde testi ve çömlek kavramını oluşturan onların formudur. Form varlıkta mündemiçtir (içkindir). Toprak testi ve çömlek kırılırsa, form ortadan kalkar ve testi ve çömlek birer malzeme yığını haline gelir. Form, Platon’un ideasının Aristoteles tarafından idealar aleminden yeryüzüne indirilmiş varolanda içkin hale getirilmiştir.

Bu açıklamalardan hareketle aşağıdaki formülü yazabiliriz.

Cevher	=	Form	+	Madde/Malzeme	(Türkçe)	(1.a)
Töz	=	Öz (form)	+	Özdek/Malzeme	(Yeni Türkçe)	(1.b)
Ousia	=	Form	+	Hyle	(Aristoteles)	(1.c)
Ousia	=	Eidos	+	Hyle	(Yunanca)	(1.d)
Substance	=	Essence	+	Material	(İngilizce)	(1.e)

1 Gunnar Skirbekk, Nils Gilje, *Felsefe Tarihi*, İstanbul 2011.

2 Martin Heidegger, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, çev.: Doğan Özlem, İstanbul 1998.

Şekil.3: Medeniyet, Kültür ve Medeniyet Malzemesi İlişkisi

Yazılan formülde, medeniyeti oluşturan bileşenler, kültür ve medeniyet ürününün maddesidir.

Medeniyet: Medeniyet, fiziksel nesne anlamında, dış dünyada varolandır. Cevher veya töz'dür. Çevher, Yunanca'da *ausia* ve İngilizcesi *substance*. Aristoteles bütün tekil varlıklar yukarıda 'töz' cevher olarak bakılabileceğini ileri sürdüğünü ifade etmiştik. O halde medeniyete töz olarak bakabiliriz.

Kültür: Kültür, medeniyetin formudur/özüdür. O halde kültür, tözün özüdür. Yukarıda formun bir şeyin aynı zamanda özü olduğunu açıklamıştık. Bütün bilgi alanını, değer bilgisi de dahil, kültür sayıyoruz. Ancak bu bilgi alanı, her türlü bilgi değil, "*düşünülmüş ve söylenmiş en iyi şeyler*" anlamında bilgi alanı. Örneğin bilimsel, felsefi, sanat vb. bilgiler. Bilgi dilde varolandır.

Necati Öner (1927-2019) kültürü şöyle tanımlar: "Kültürde esas olan elde edilen bilgilerdir; eser ve davranışlar bu bilginin tezahürleridir. Biz bir kültürün varlığını ortaya konan eser ve davranışlardan anlarız. O halde *eser ve davranışlar kültür değildir, kültürün tezahürüdür*. Mesela, bir sapan, bir işlemeli heybe, bir mimari eser, bir makina, bir kitap birer kültür eseridir". Öner'in tanımı, burada ortaya konulan kültür tanımıyla örtüşmektedir. Kültür ve medeniyetin aynı şey olduğunu söyleyen. Hocası Ülken'e katıldığını söylemekle birlikte Öner'in "Kültürün tezahürü" dediği aslında medeniyettir.

Heidegger'e (1889-1976) göre, "insanın tinsel ve yaratıcı etkinliğinin gerçekleştirildiği alanı "kültür" adıyla adlandıralım. ...Bilimi kültürün bir parçası sayarız".

Formülde de görüldüğü üzere, medeniyet kültürü içerir/kapsar. Kültür, medeniyetin özüdür. Aristotelesçi anlamda Formudur. Medeniyeti var eden fail neden, o Medeniyete mensup olan millettir. Medeniyetin özü de onu yapan milletin kültürüdür.

Teknik (Teknoloji/Techne): Form (kültür) ile maddeyi birleştirerek medeniyeti 'töz'ü meydana getirir ve formülde (+) işaretine tekabül eder. Form

madde ile birleşerek töz olur ve görünüşe çıkar. O halde teknolojinin fonksiyonu, formu görünüşe çıkarmak veya açığa çıkarmaktır. Meydana *getirmek* tir. Meydan açık alandır. Techne, Grekçe’de, açığa çıkarmaktır. Önce kökleri zihinde varolanın tasavvuru kültür, dile dökülerek dilde varolan olan form haline gelir ve teknik sayesinde malzeme ile birleştirilerek dış dünyada varolan medeniyet olarak görünüşe çıkmaktadır.

Burada, teknoloji ile kastedilen aynı zamanda tekniktir. Pratik amaçlar için yapay nesnelerin (artifacts) üretilmesini sağlayan teknoloji gibi, form ile malzemeyi birleştiren tüm becerileri, örneğin bir şairin kelimelerle zihnindeki formu (hece, aruz, vb) birleştirmek de şiir tekniği olarak görülebilir. Tecrübeye ve el becerisine dayanan teknik, 19. Yüzyılın ilk yarısında modern bilim ile birleşince ‘teknoloji’ olarak tanımlandı. Teknoloji ile burada işaret ettiğimiz, formu maddesi ile birleştiren her türlü beceridir. Yalnız teknik alanda değil, sosyal alanda da teknik veya teknolojiden söz edilebilir.

Süleymaniye Camii’nin projesi kültür ise, kendisi medeniyete tekabül eder. Süleymaniye Camii projesini içerir ancak projesi camii içermez. Süleymaniye’nin faili başta Mimar Sinan, Usta ve işçileri ile Osmanlıdır. Malzemesi de Süleymaniye’de kullanılan yapı taşlarıdır.

Şekil.4: İslam Medeniyetini Var Eden Dört neden

3.5. Bir Örnek: Sezai Karakoç'ta Medeniyet Kavramı

Burada yazılan formül, Sezai Karakoç'un medeniyet anlatımına uygulandığında kurulan çerçeve ile varılan sonuç Karakoç'un medeniyet kavramına yüklediği anlam ile örtüşmektedir. Söz konusu örtüşmeyi göstermek üzere Sezai Karakoç'un medeniyet anlayışını kısaca da olsa açıklamak gerekmektedir.

Sezai Karakoç'un temel tezi medeniyet tezidir. Medeniyet, bütün alanları, kurumları kapsayan bütüncül bir kavramdır. Karakoç'a göre "Her medeniyete bir de onun kültürü tekabül eder. İslam medeniyeti diyorsak bir de İslam kültürü dememiz gerekir. İslam kültürü İslam medeniyetinin bir unsurudur; belki başka, diğer birçok unsurun da kaynağı olan bir unsur. "Medeniyeti insanlığın fizik ötesi amacına varması için kurduğu yaşam tarzı ve gerçekleştirdiği tüm çevre" olarak da tanımlayabiliriz".³

Sezai Karakoç şu tezi ileri sürer; "Medeniyet temelde tektir ve medeniyet meşalesi ilk insandan bugüne elden ele taşınarak gelmiştir. Dalları ayrılmış varyasyonları olmuştur. Kimi zaman ekseninden sapmış, mecrasından çıkmış, bozulmuş, yozlaşmıştır."

Kültür medeniyeti değil, medeniyet kültürü içerir. Bize göre kültür, medeniyetin fizyolojisi gibidir. Medeniyetse, sadece anatomi değildir. Canlı organizma gibi, anatomik cephesiyle, fizyolojik cephesiyle bir bütündür. Medeniyet, kültür esasına dayanır. Bir toplum bir kültür üretir. O kültürden bir medeniyet doğar. O medeniyetten bir millet doğar. O millettten bir devlet doğar. İşte bütün mefhumlar birbirine bağlıdır.⁴

"Kültürlü adam" denildiğinde, kişinin bilgisine işaret edilir. "Medeni adam" denildiğinde davranış(t)a (zerafete) işaret edilir. Kültür davranışta görünüşe çıkmıştır. Kültür ve bilgi dilde varolan alanına aittir. Medeni davranış ve medeniyet dış dünyada varolandır.

"İlk insandan başlayarak kıyamete kadar gidecek aslında tek bir medeniyet vardır. O Medeniyete Hakikat Medeniyeti dersek, bu medeniyetin zirve hali, geçmişte atalarımız tarafından her bakımdan mükemmel olarak ortaya konmuş olan İslam Medeniyetidir".⁵

Medeniyet kültüre dayanır. Kültür olmaksızın medeniyet teşekkül edemez, medeniyet olmaksızın da millet teşekkül edemez.⁶

3 Sezai Karakoç, *Düşünceler I Kavramlar*, İstanbul 2017.

4 Sezai Karakoç, *Düşünceler I Kavramlar*, İstanbul 2017.

5 Sezai Karakoç, *Çıkış Yolu II, Medeniyetimizin Dirilişi*, İstanbul 2017.

6 Sezai Karakoç, *Çıkış Yolu II, Medeniyetimizin Dirilişi*, İstanbul 2017, s. 19.

“İnsanlığın bilinebilen en eski merkezi medeniyeti, bugün Orta Doğu dediğimiz dünya parçasında meydana geldi. Mezopotamya Medeniyeti’dir bu. Babil Medeniyeti diyebileceğimiz bu medeniyet, Mısır Medeniyeti’nin, o da Yunan Medeniyeti’nin hocası oldu. Yunan Medeniyeti ise Roma Medeniyeti’nin hocasıdır”.⁷

Aynı medeniyeti meydana getirmek için, duygularını, düşüncelerini, ruhunu, yürek ve bileğini, harekete, faaliyete geçiren insanlar, bir millet meydana getirirler.⁸ Millet, İslam Milleti, İslam medeniyeti’nin faili (fail nedeni) dir.

Yukarıda, Aristoteles’in bir varolanın dört nedeni olduğu görüşü dile getirilmişti. İslam Medeniyeti’nin özü, İslam kültürü; maddesi, medeniyet malzemesi; faili, İslam Milleti’dir. Amacını, Sezai Karakoç şöyle ifade eder: “Medeniyeti *insanlığın fizik ötesi amacına* varması için kurduğu yaşam tarzı ve gerçekleştirdiği tüm çevre olarak da tanımlayabiliriz.”

Mısır Medeniyeti’nin, Babil Medeniyeti’nin, Grek Medeniyeti’nin kökte ve asılda vahdaniyet medeniyetinden geldiğini, öyle yürüdüğünü, daha sonra bozulup çok tanrıcılık, ya da insanların tanrılaştırılması şekline büründüklerini, bizim şu andaki bilgilerimizin daha çok bu medeniyetlerin bozuluş, çöküş ve yıkılış dönemlerine ait olduğunu, belki de yeni bir tarih görüşü olarak kabul edilmesi gerekli bir tez gibi düşünüyoruz.⁹

4. Sonuç

Yukarıda medeniyet ve kültür kavramlarına dair bazı tanımlar verildi. Ancak hiçbirisi tam (açık ve seçik) bir tanım vermemektedir. Bütün bu tanımlar, eksik, hatalı, çelişkili ve hatta yanlış tanımlardır.

Burada ortaya konulan Medeniyet kavramına dair basit formül, medeniyet ve kültür kavramlarına dair karmaşayı, belirsizlikleri ortadan kaldırmaktadır. İleri sürülen formülden görülmektedir ki: Kültür medeniyet değil, medeniyet kültürü içerir. “*Düşünülmüş ve söylenmiş en iyi şeyler*” anlamında bütün bilgi alanını kültür sayıyoruz. Kültür, medeniyetin formudur. Form, bir şeyi o şey yapan şeydir. Form, varolanın özüdür. Her medeniyetin de faili, formu, amacı ve maddesi vardır.

Medeniyetin şehirleri, evleri, eşyaları, hayat tarzı vardır. Medeniyet, fiziksel çevreyi, toplumu ve kültürü kapsayan kaplamı en geniş kavramdır, kapsamadığı alan yoktur. Medeniyetin özünde o medeniyetin kültürü

7 Sezai Karakoç, *Düşünceler I Kavramlar*, İstanbul 2017, s. 15.

8 Sezai Karakoç, *Çıkış Yolu II, Medeniyetimizin Dirilişi*, İstanbul 2017, s. 18.

9 Sezai Karakoç, *Fizikötesi Açısında Ufuklar ve Daha Ötesi I*, İstanbul 2018, s. 60.

vardır. Bir halının modeli, deseni kültürdür. Halının kendisi medeniyettir (medeniyet ürünüdür). Cevherdir. Her medeniyetin eşyaya farklı bir bakışı vardır. O bakış kültürdür. Örneğin, bizim medeniyetimizde, süs eşyası değil, süslü eşya vardır. Medeniyet, dış dünyayı ve dilde varolan alanını yani kültürü kapsar. Eğer medeniyet (ürünü), dilde varolan ise, örneğin şiir ise, bu takdirde formu da örtülü bilgi (implicit knowledge) anlamında dilde varolandır. Şiir, fiziksel nesne olarak değil kendi başına dilde varolan olarak vardır. Şiir de bir varolan olması dolayısıyla faili şair, malzemesi sözcükler, formu vezin (hece, aruz, serbest şiir gibi) amacı şairin amaçladığıdır. Etik, ahlak felsefesidir. Dilde varolan alanındadır, kültüre aittir. Etik görünüşe çıktığında, davranışa dönüştüğünde, ahlak adı verilir. Doktorun ahlakı, tıbbın etiği, bilimin etiği bilim adamının ahlakı vardır. Medeniyet kültürü de içerdiğinden etik aynı zamanda medeniyete de aittir. Ahlak etiğin görünüşe çıkmış, davranışa dönüşmüş hali olarak medeniyettir. Örneğin, kültürlü adam denildiğinde, kişinin bilgisine, medeni adam denildiğinde kişinin davranışına işaret edilmiş olur. Aristoteles'in varolanın dört nedeni göz önüne alındığında medeniyetin uluslararası, kültürün milli olması düşünülemez. Her kültürün bir medeniyeti, o medeniyeti inşa eden bir *fail* yani millet vardır. Bir medeniyet onu var eden millete ve kültüre aittir. Bir milletin kültürü kendisinin, medeniyeti başka bir milletin olamaz.

Sezai Karakoç'un bir düşünür olarak ortaya koyduğu, Diriliş akımının odağında medeniyet bulunmaktadır. Bu medeniyet, yazılarında; hakikat medeniyeti, vahdaniyet medeniyeti veya gök medeniyeti adıyla da anılan İslam Medeniyeti'dir. Diriliş ekolüne göre, toplumumuzun yaşadığı problem Medeniyetimizin krizi; çözüm, Medeniyetimizin dirilişidir. Sezai Karakoç'un medeniyet tanımı, bütüncül, tutarlı, açık ve seçik olan yegâne tanımıdır. Karakoç'un anlatımında, medeniyeti meydana getiren dört neden ve bu nedenlerin kendi aralarındaki ilişkiler burada verilen formüldeki gibidir. İslam medeniyetini meydana getiren dört neden: İslam milleti, İslam kültürü, İslam inancının amacı, söz konusu edilen medeniyet ürününün maddesidir. Dolayısıyla, Sezai Karakoç'un medeniyete yüklediği anlam ile yukarıda ileri sürdüğümüz medeniyet kavramı birbiri ile çakışmaktadır.

Düşünürler, sezgileri ve yaratıcı (ibda) yetenekleri ile olayları açıklayabilirler. Onların, akademisyenler gibi kısa adımlarla ilerleyen yöntem ihtiyaçları olmayabilir. Adeta bir röntgen gibi varlığın mahiyetine sezgileriyle nüfuz edebilirler. Sıçrayarak ilerleyebilirler. Düşünürler, filozoflar, şairler ve sanatçılar yaratıcı yetenekleri ile vardıkları derinliklerde aynı yargıda buluşabilirler.

Burada ortaya konulan yaklaşım (formül), medeniyet tanımındaki birçok hatayı bertaraf edebilir. Örneğin, Ziya Gökalp’in, “Türk Milletindenim, Garp Medeniyetindenim ve İslam ümmetindenim” ifadesini analiz edelim. Gökalp, milleti ırk esasına dayanarak tanımlamaktadır. Bu toprakların kimliği açısından ırka dayalı millet tanımı (tarihsel) gerçeklikle bağdaşmadığı gibi bir çözüm değil, sadece sorun üretir. Garp medeniyetindenim ifadesi de hatalıdır. Çünkü garp medeniyetinin faili Avrupa’dır. Türk milletinin mensubunun garp medeniyetinin sahibi/faili olması hatalı bir ifadedir. Bizim medeniyetimiz İslam Medeniyeti’dir. Ümmet tanımı, dini referans olarak değil peygambere izafeten yapılır. Hz. Musa’nın, Hz. İsa’nın ümmeti gibi. Hz. Muhammed’in ümmetindenim denilmesi gerekirdi. O halde Gökalp’in ifadesi şöyle düzeltebilir. İslam Milletindenim, İslam Medeniyetindenim ve Hz. Muhammed’in ümmetindenim.

Karakoç’un yaklaşımına göre, ilk insan ve ilk Peygamber Hz. Adem’dir. Hz. Adem’den beri bütün peygamberlerin ümmeti hakikat medeniyetinin faili olan millettir. Bu medeniyetin dolunay hali İslam Medeniyeti’dir. Sezai Karakoç’un tezine göre, Yunan Medeniyeti, Roma Medeniyeti, Mısır Medeniyeti, Çin Medeniyeti olarak bildiğimiz medeniyetler, hakikat medeniyetinin zamanla bozulmuş hallerine ait bilgilerimizdir.

İslam Peygamberinin “Hikmet mü’minin yitik malıdır nerede bulursa almalıdır” buyruğunun, kimi sapmış medeniyetlerin içinde, hakikat medeniyetinden arta kalan hakikat kırıntılarına işaret ettiği düşünülebilir. İslam Milleti’nin yaşadığı topraklar İslam ülkesidir. Yeryüzündeki bütün Müslümanlar İslam Milleti’nin üyeleridir.

Sezai Karakoç’un ortaya koyduğu medeniyet kavramıyla burada anlatılan yaklaşım örtüşmektedir. Ve bu açıklama tarzı bütün medeniyetler için kullanılabilir genel bir çerçevedir/kalıptır. Her medeniyeti meydana getiren nedenler formülde yerine yazıldığında o medeniyet açıklanabilir.

Öz

Medeniyet Kavramını Açıklamak İçin Bir Yaklaşım

Bu çalışmada medeniyet kavramının anlamını açıklığa ve seçikliğe kavuşturmak için bir yaklaşım önerilmiştir. Medeniyet ve kültür kavramlarının tanımlarında, tutarsızlıklar, belirsizlikler söz konusudur. Kültür, medeniyetin ayrılmaz bir parçasıdır. Önce yapılan tanımlardaki belirsizliklere değinilmiştir. Önerilen yaklaşımı temellendirmek için, varolanın varolma tarzları, varolanın dört nedeni ile cevher, form, madde hakkında felsefi ön bilgi verilmiştir. Önce, cevher, form (öz) ve madde arasında bir formül yazılmıştır. Bir analogi yapılarak benzer bir formül, medeniyet, kültür ve madde arasında da yazılmıştır. Bu formülde, medeniyet cevhere, kültür form'a ve madde medeniyet unsurunun madde-sine karşı gelmektedir. Yazılan formül genel bir çerçevedir. Her medeniyetin açıklanması için kullanılabilir. Ortaya konulan yaklaşım Sezai Karakoç'un medeniyet anlayışı ile karşılaştırılarak test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet, kültür, varolan, cevher, töz, form, öz, madde, malzeme

Abstract

An Approach to Explain the Concept of Civilization

In this study, an approach is proposed to bring the meaning of the concept of civilization into clarity and distinctiveness. In the existing definitions of the concepts of civilization and culture, there are inconsistencies and uncertainties. Culture is an integral part of civilization. As a justification to the proposed approach, philosophical preliminary information about substance, form, and matter was given for the existence styles of existing, the four reasons of existing. First, an equation (formula) was written between the substance, form and matter. An analogy was made between civilization and substance, and a similar formula was written between civilization, culture and matter. In this formula, civilization corresponds to the substance, culture corresponds to form, and matter corresponds to the matter of the civilization element. The formula written is a general framework. It can be used to explain every civilization. The proposed approach (or formula) was tested against Sezai Karakoç's understanding of civilization.

Keywords: Civilization, culture, existing, substance, form, essence, matter, material

Kaynakça

- Aristoteles, *Metafizik*, çev.: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996.
- Aktürk, Şener, “Braudel’den Elias’a ve Huntington’a Medeniyet Kavramının Kullanımları”, *Doğu Batı*, 41, Ankara 2018, s. 147-177.
- Arslanoğlu, İbrahim, “Kültür ve Medeniyet Kavramları”, *Devlet, İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, Ankara 2015.
- Aydın, Mehmet S., *Siyasetin Aynasında Kültür ve Medeniyet*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.
- Baç, Murat, “Aristoteles’in ‘Öz’ ve ‘Töz’ Kavramları Üzerine”, *Felsefe Dünyası*, Sayı:12, Ankara 1994, ss. 62-65.
- Baç, Murat, *Epistemoloji*, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir 2011, s. 49-54.
- Barın, Hilal, “Sezai Karakoç ve Necip Fazıl Kısakürek’te Medeniyet Anlayışı: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Muhafazakâr Düşünce*, 45-46, Temmuz-Aralık, İstanbul 2015, ss. 145-176.
- Bolay, Süleyman Hayri, *Necati Öner’in Fikir Dünyası*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2012, ss. 55-62.
- Çotuksöken, Betül, *Felsefi Söylem Nedir?*, İnkilap Kitabevi, İstanbul 2003.
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, hazırlayan Kaplan, M., Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 1976.
- Günay, Durmuş, “Diriliş Düşünce Sistemi”, *Sezai Karakoç*, hazırlayan: Çelik, M., Çelik, Y., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012.
- Günay, Durmuş, “Diriliş Çağırısı”, *Yedi İklim, Kültür-Sanat-Medeniyet-Edebiyat Dergisi, Üstad Sezai Karakoç’a Armağan*, Sayı: 368, Kasım 2020, İstanbul.
- Gündoğan, Ali Osman, “Nurettin Topçu”, *Doğu Batı*, 11, Ankara 2000, s. 95-97.
- Güngör, Erol, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınevi. İstanbul 1986.
- Haşlakoğlu, Oğuz, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, Sentez Yayım ve Dağıtım, İstanbul, 2016.
- Heidegger, Martin, *Bilim Üzerine İki Ders*, çev.: H. Hünler, Pradigma Yayınları, İstanbul 1998a.
- Heidegger, Martin, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, çev.: Doğan Özlem, Pradigma Yayınları, İstanbul 1998b.
- Karakoç, Sezai, *Çıkış Yolu I, Ülkemizin Geleceği*, Diriliş Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2017a.
- Karakoç, Sezai, *Çıkış Yolu II, Medeniyetimizin Dirilişi*, Diriliş Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2017b.

- Karakoç, Sezai, *Düşünceler / Kavramlar*, Diriliş Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2017c, s.7-23.
- Karakoç, Sezai, *Fizikötesi Açısında Ufuklar ve Daha Ötesi I*, Diriliş Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2018.
- Kirenci, Mustafa. *Diriliş Akımının Eksen: Medeniyet Perspektifi*, Sakarya Üniversitesi, SBE, Sosyoloji ABD. Y. Lisans Tezi, Sakarya 1997.
- Meriç, Cemil, *Kültürden İrfana*, İnsan Yayınları, İstanbul 1986.
- Öner, N., *Bilginin Serüveni*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara 2018, s. XII-XVII.
- Skirbekk, Gunnar & Gilje, Nils. *Felsefe Tarihi*, çev: E. Akbaş, Ş. Mutlu, Kesit Yayınları, İstanbul 2011, s. 98-100.
- Tayiz, Burak, *Yahya Kemal'de Kültür ve Medeniyet Kavramı*, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, 2015.
- Uysal, Enver. "Kindi Felsefesinde Cevher Kavramı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), Bursa 2019, s.159-170.
- Tate, N., *Ne İçin Eğitim*, çev.: M. Erkan, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2018.